

Az ifjúkori ellenállás egy ellentmondásos példája: a hódeszkázás

Az életmód-sportokról

A hódeszkázás (angolul snowboarding) egy rekreációs célú sporttevékenység, amely a nyugati szakirodalomban újabban posztmodern vagy életmód-sportoknak (Wheaton, 2004), illetve alternatív sportoknak (Rinehart, 2003) is nevezett, a kereskedelmi médiában közkeletű néven „extrém sportokként” aposztrofált tevékenységek közé sorolható. A legtöbb alternatív sporthoz hasonlóan a hódeszkázásról is elmondható, hogy a hagyományos sportok szférájától markánsan eltérő, külön világot képvisel.

A tanulmány első lépésként szeretném röviden összefoglalni az extrém sportok legfőbb jellegzetességeit, amelyet fontosnak tartok abból a célból, hogy a hódeszkázást tágabb környezetben elhelyezhessük.

Az extrém sportokat a továbbiakban elsősorban életmód-sportoknak fogom nevezni, mert véleményem szerint ez az elnevezés tükrözi leghívebben e sportok legfőbb jellegzetességeit. Első megközelítésként megállapíthatjuk, hogy az életmód-sportokat az érintettek rendszeres és szenvedélyes, életmódszerű részvétele, másrészt a sportágak fontos identitásképző funkciója jellemzi.

Az extrém sportok történeti léptékkal szemlélve relatíve új jelenségnek számítanak. Bár bizonyos formái gyakorlatilag egyidősek az emberiséggel (elég itt a polinéz törzsek kétezre évvel ezelőtti szörfözésére utalni a csendes-óceáni szigeteken), általános elterjedésük a '70-es évekre tehető. Újkori megjelenésük és elterjedésük teljes mértékben a fejlett világ országaira korlátozódik. Az új sportok az Egyesült Államokban a '70-es évek végétől, Európában a

'80-as évektől kezdtek egész társadalmi rétegekre hatással lenni.

A népszerűség okait és a sportok elterjedésének társadalmi mozgatórugóit a '70-es évek közepe óta kutatják. Bár a magyarországi kutatások meglehetősen korlátozottak, dacára annak, hogy az extrém sportok népszerűsége Magyarországon is gyors ütemben növekszik, a témának egyes nyugati országokban (itt elsősorban az amerikai, brit, német, francia, ausztrál és új-zélandi kutatásokat lehet kiemelni) kiterjedt szakirodalma van. A jelenség elemzésekor a pszichológiai és a szociológia magyarázatokra egyaránt figyelmet fordítanak. A pszichológiai elemzések elsősorban a résztvevő embertípust, a tipikus személyiséget és annak sajátosságait kutatják. A szociológiai elemzések homloklterében azon társadalmi változások vizsgálata áll, amelyek a jelenség egyre nagyobb elterjedtségével állhatnak kapcsolatban.

Az életmód-sportok legfőbb jellemzőit főként a hagyományos sportágakkal történő összehasonlításban célszerű megvizsgálni. Ezek a különbségek rávilágítanak azokra a tényezőkre, amelyek az új sportok vonzerejét meghatározzák.

Ha a hagyományos és az alternatív sportok halmazát összevetjük, azonnal észrevehetünk bizonyos nyilvánvaló különbségeket: míg a hagyományos sportokat elsősorban profi sportolók gyakorolják, és legfőbb uralkodó vonásuk a versenyszellem, addig a posztmodern sportokra általában az átlagemberek részvétele, a versenyszellem hiánya vagy erős háttérbe szorulása a jellemző (Wheaton, 2004). A hagyományos sportokban a játékot (és a játékhoz kapcsolódó más értékeket) teljes mértékben alárendelik

a győzelemnek, míg az életmód-sportokban maga a sporttevékenység folyamata, játékos jellege válik meghatározó jelentőségűvé. Ezeket a sportokat önmagukért, az általuk közvetített élményvilágért űzik. Az élményvilág átélése mellett pedig legalább ilyen fontos ezeknek a sportoknak az identitásképző funkciója. Az életmód-sportok bizonyos értelemben a társadalmi identitás, különböző attitűdök, stb. kollektív kifejezésének eszközei (Midol és Broyer, 1995). A részvétel célja általában a szórakozás, hedonizmus, önkifejezés, a pillanat megélése, a „flow”- élmény (Jason és Csíkszentmihályi, 2001), illetve az adrenalin hirtelen termelődéséhez kapcsolódó „örömforrások”.

A témával foglalkozó legtöbb szakértőhöz hasonlóan Robert Rinehart is erős határt húz a régi és az új sportok között. Rinehart az általa „alternatív”-nak elnevezett sportokat „önkifejező” sportokként jellemzi, és szembe állítja őket a hagyományos „nézői” sportokkal. Az előbbi célja a tevékenység maga, illetve az ezen keresztül megélt élmény és önkifejezés, míg a második kategória közvetlen célja a verseny és a különböző díjak, hírnév, stb. elérése. A nézői sportokat másokért űzik, a sport hatása közvetlenül érvényesül és a tevékenység háttérben gazdasági és kulturális előnyök megszerzése áll. Ezeket a sportokat a fogyasztók „becsomagolt” állapotban kapják, és a fogyasztók szórakoztatása mögött a már említett gazdasági célok húzódnak meg. A nézők, akik maguk már nem, vagy egész életükben soha nem is sportoltak, sokszor semmilyen személyes tapasztalattal nem rendelkeznek az adott sportot illetően. A nézők olyan közönséget alkotnak, akik több lépés távolságra helyezkednek el a sporttól, a játékot nem képesek az általa közvetített élmény, csupán felszínes értékek, pl. a győzelem kapcsán megítélni. A nézőknek ez az attitűdje oda vezetett, hogy mára a győzelem lett az egyetlen igazolható cél, kialakult egy olyan világ, amelyben a játékélményt, a fejlődést és a bajtársiasságot is alárendelik a győzelem céljának. Ennek fényében különösen éles az a kontraszt, amit az új alternatív sportok a hagyományos sportokkal

szemben képviselnek. Az alternatív sportok kívül esnek a mélyen bürokratizált, intézményesített és racionális keretek közé szorított tradicionális sportok világán. Az új sportok képviselői a díjazásért folytatott versenyt nagyrészt elutasítják. Ettől függetlenül a nézők szerepe egyáltalán nem másodlagos. Bár az életmód-sportok esetében a lényeg a sporttevékenység folyamatként történő megélése, amely bizonyos tekintetben egyfajta énközpontúságot és a társadalom kizárását is feltételezi, Rinehart kiemeli, hogy a résztvevők tisztában vannak azzal a ténnyel, hogy nézik őket és ezt a tényt egyfajta lehetőségként értelmezik. A lehetőség arra irányul, hogy kifejezzék önmagukat mások előtt és megosszák a többi emberrel a sporthoz kapcsolódó identitásukat (Rinehart, 2003).

A hagyományos és az új alternatív sportok közötti legfőbb különbségeket tehát a következő tényekben lehet megragadni: A hagyományos sportok egy részletesen szabályozott, intézményesített világot alkotnak, amelyben a játékot teljes mértékben alárendelik a formális szabályozásnak és a győzelem céljának. Az életmód-sportok – legalábbis megjelenésük hajnalán – szemben állnak az intézményesítéssel, a szabályozással és a kommercializációval (vagyis azzal a folyamattal, amikor a sportban rejlő kereskedelmi lehetőségeket befektetők bevonásával kiaknázzák), bár az üzleti élettel való kapcsolatuk – ahogy azt a hódesházás esetében is látni fogjuk – sokszor ellentmondásos viszonyt takar. Az életmód-sportokat ambivalens kapcsolat fűzi a hagyományos versenysportokhoz. A legtöbb látványsportban a kreativitás, a látványelemek, vagy művészi elemek és az önkifejezés válik kiemelten hangsúlyossá (Wheaton, 2004; Humphreys, 2003).

Héjjas Barbara az életmód-sportokat a posztmodern embertípus kialakulásához kapcsolja. A posztmodern kor kockázati társadalmában jelentős eltolódást következett be a hétköznapi viselkedés értékeiben és értékelésében is. Míg korábban a megbízhatóság és a stabilitás számítottak alapvető értékeknek, a gyorsan változó körülmények korában már a gyors adaptáció,

a változások megelőlegezése, intuíció és a kockázatvállalás vált igazán hangsúlyossá. Héjjas aláhúzza, hogy az új sportágak gyakorlásához ugyanazon tulajdonságok szükségesek, mint amelyeket a modern kor piaci elvei is megkövetelnek. Az egyéni boldogulás a társadalmi lét legtöbb aspektusában nagyrészt az olyan kvalitások meglétén vagy nem létén múlik, amelyek gyakorlására és kiélésére az extrém sportok nyújtanak kitérőt: bátorság, merészség, kockázatvállalás, felelősség, együttműködés, lélekjelenlét, a megváltozott körülmények gyors és hatékony mérlegelése, gyors döntések, alkalmazkodás. stb. (Héjjas, 2006). A legtöbb sportág, de különösen az extrém sportok ezen „új” erények kifejezési, de nem csupán kifejezési, hanem egyúttal hivatkozási területévé váltak. Az extrém sportok gyakorlása Héjjas szerint a modern kor kihívásaira adott, egyfajta válasznak tekinthető.

E rövid áttekintés után következő lépésként megpróbálom elhelyezni a hódeszkázást az életmód-sportok sorában, amihez elengedhetetlenül fontos, hogy a sportág születésének körülményeit is megvizsgáljuk.

A snowboard előfutárai

A hódeszkázást szoros szálak fűzik két másik, korábban kifejlődött sportághoz, a szörfözéshez és a gördeszkázáshoz. A három sportágnak a Transworld Snowboarding magazin által „szerelemi háromszögnek” nevezett viszonya egy olyan kapcsolatot fémjelez, amelyben a három sport erős hatást gyakorolt egymásra. A snowboard mind a sportág fizikai fejlődése, mind pedig a közvetített életérzés tekintetében kétségtelenül sokat köszönhet mindkét elődjének.

A „deszkás” sportok eredetét általában a Hawaii-szigeten élt kétezer éves polinéz kultúrához kapcsolják. A legenda szerint egy polinéz istenkirálynak jutott először eszébe, hogy egy mahagóni fadarabon meglovagolja a hullámokat. A szörfözés a '60-as években Kaliforniában éledt újra. Az első szörfösök a társadalom perifé-

riájára szorult egyének voltak. A szörfös hippik előzőnlötték a kaliforniai partokat, lakókocsiban vagy az árok szélén aludtak, a parton motorral, autóstoppal vagy gyalogszerrel közlekedtek. Filélérekből tartották fenn magukat, hónapokig, sőt voltak, akik éveig éltek a tengerparton. Az állandó munkát többnyire hírből sem ismerték, egyetlen életcéljuk a szörfözés volt. A társadalom többnyire renitens egyénekként tekintett rájuk. Felforgató csavargóknak tartották őket, akik „hosszú hajú, mosdatlan drogosok” (Booth, 1994), sokan ráadásul titokzatos keleti vallási filozófiákat propagáltak, amely tovább erősítette a társadalom bizalmatlanságát.

A gördeszkázás és a szörfözés kapcsolata már az avatatlan szemlélő előtt is nyilvánvaló. A gördeszkázás közvetlenül a hullámlovaglás élményvilágából fejlődött ki. Az első gördeszkások azok a szörfösök voltak, akik valami új elfoglaltságot kerestek azokra a napokra, amikor a jó szél vagy hullámok hiányában a szörfözés nem kecsegtetett jelentős élményekkel. Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy az gördeszka új távlatokat nyitott meg, mert olyan sportot jelentett, amelyek elvben szinte mindenki számára elérhetőek és kevésbé vannak térbeli korlátai. Lényeges körülmény, hogy a gördeszkázás a szárazföldre kapcsolódott és bárhol, akár a nagyvárosok urbanizált környezetében is lehetett hódolni az új szenvedélynek, bár a sporttevékenység eleinte a gördeszkás parkokra korlátozódott. Az új és olcsó sport nemsokára szélesre tárta a kapukat a nagyvárosi gettók falai előtt.

A gördeszkázás nem sokkal megjelenése után az új „felforgató” ellenkultúra, a punk vonzókörébe került. A punk mozgalom hatása mind a gördeszkázásra, mint a hódeszkázásra nézve rendkívül jelentős. A punk, mint kultikus stílusirányzat a '70-es évek közepétől lett egyre elterjedtebb a nyugati társadalmakban. Az irányzat képviselői az élet minden területén a spontaneitást dicsőítették, és azt vallották, hogy a dolgokat a saját maguk kedvéért kell csinálni. Ez éppen összeesengett a gördeszkások sportban tanúsított attitűdjével. A gördeszka

rövidesen a punk öntudat kifejezésének egyik fontos kelléke lett a nyugati nagyvárosokban. A punkok a társadalmi igazságtalanság forrásainak tekintették és elvetették a kapitalista társadalmi rend intézményeit és kifelé zárt kommunákat hoztak létre. Jelmondatuk szerint „tedd azt, amihez csak kedvet érzel”. A hippik után a punk stílusirányzat képviselői is a hedonista értékeket helyezték középpontba. A hedonisztikus élmények fontos jellemzője, hogy lehetővé teszik, hogy elengedjük a társadalmi rend által „megfertőzött” énünket. Olyan helyzetet teremtenek, amelyben az egyén a tudatosság hiánya, az érzékek rendkívüli túlhangsúlyozása, a szenvedélyesség magas foka és a „józan ész” elvesztése révén függetlenedik társadalmi identitásától. A függetlenedéshez vezető utat a „sex and drugs and rock and roll” (Ian Dury slágere 1977-ből) szentháromsága fémjelzi, de az érzékek világába jól beleillenek a különleges sportok által közvetített különleges élmények is.

A gördeszkások kultúrája tökéletesen beleillett a punkok filozófiájába. A sport szabályozás nélküli, szabad és korlátoktól megtisztított jellege életképes hívószónak bizonyult az ellenkultúra tagjainak körében. A gördeszkások a punkokhoz hasonlóan elvetették a társadalom fősodrának normáit és értékeit. A gördeszkázás az egyetlen, a punkok által elfogadott sporttá vált, amely éles kontrasztban állt a sport intézményesített világával. Heino (2000) kiemeli: „ha létezik tökéletes ellentéte a gördeszkázásnak, akkor az minden bizonnyal a professzionális golf lehet”. A Heino által megrajzolt kép tökéletesen jól kirajzolja a sportok világának két szélsőséges elemét, a golfot, amely a felső-középosztály üzleti alapokra helyezett, szabályok közé szorított, közös társas tevékenysége szemben a gördeszkázással, amely a kirekesztett, alsóbb társadalmi osztályok sportja, a szabadság szimbóluma, illetve az álszent kispolgárság elvetésének eszköze, és az uralkodó ízlésfajtától való megcsömörlöttség kifejezésére szolgál. Az előbbi egy klasszikus hagyományos sportág, míg az utóbbi az alternatív sportok egy példája.

A punk stílusirányzat azonban nem csupán pozitív módon befolyásolta a sportág fejlődését. Idővel mindaz, ami az underground kultúra számára a gördeszkázásban fontos értéknek tetszett, a sport további fejlődését akadályozta. A punkok kaotikus és az általános érzékenységet folyton támadó világa a gördeszkázást is visszaszítótá tette a társadalom széles rétegeinek szemében. A köztiszteletnek örvendő középosztály a punkot, mint zenei irányzatot és a gördeszkázást is társadalmilag felelőtlennek bélyegezte. Humphreys utalt rá cikkében, hogy ez az elítélés különböző formákban jelentkezett: az orvostársadalom a gördeszkázást az egészségre veszélyes tevékenységnek nyilvánította; a gördeszkás parkokra nem nagyon lehetett biztosítást kötni; a városi önkormányzatok pedig sok helyütt kitiltották a sportot az utcákról. A széles amerikai középosztály elutasítása nem tette lehetővé a gördeszkagyártásban érdekelt vállalkozások növekedését és a sport további elterjedését.

A gördeszkázás az ellentmondásos kezdetek után a '80-as évek elejétől kezdett újra népszerűvé válni. Az impulzust a sport megújíthatósága, vagyis az utcai deszkázás elterjedése jelentette. Míg a gördeszkázás kezdetben sokat kölcsönzött a szörfözés mozgásdinamikájából, az utcai változat egyre inkább a trükkök irányába fordult. Az új sport még szabadabbá vált, amint az érintettek felismerték, hogy nincs már többé szükségük parkokra és a deszkásoknak kialakított mesterséges rámpákra. A gördeszkások adoptálták a punkok „tégy ahogy kedved tartja” filozófiáját és kezdtek mindenhol megjeleníteni: előszeretettel választották a városok tereit a hozzá tartozó lépcsőkkel és korlátokkal a sportoláshoz. És bár a sportág ezirányú fejlődése további ellenállást szült, a '80-as évektől megjelentek azok a szervezetek, amelyek védelmükbe vették a sportot. A Nemzeti Gördeszkás Szövetség és a különböző cserkészmozgalmak hatására az amerikai társadalom a „lázadó image” ellenére szépen lassan megbarátkozott a gördeszkázás gondolatával és a szülők újra elkezdtek gyermekeiknek gördeszkát vásárolni. A gördeszkázás elfogadott sporttá fejlődött, bár

a gördeszkás fiatalok megítélése ma sem mentes az ellentmondásoktól.

A gördeszkázás közvetlen hatással volt a hódeszkázás kialakulására és fejlődésére. Amikor a '80-as évek elején az Egyesült Államokban kísérleti jelleggel megnyitottak néhány síterepet az akkor még ismeretlen, új sport képviselői, a hódeszkások előtt, azt tapasztalták, hogy a pályákat előzönlötték a városi gördeszkások. A gördeszkások az utcai deszkázás gyakorlatát vitték át a havas terepre a sportág fejlődésének e korai stádiumában, azonban nemcsak ezt, hanem még valamit: a punk életstílust és filozófiát.

A snowboard születése

A hódeszka közvetlen elődjét azok a szörfösök és gördeszkások alkották meg a '60-as évek végén, akik a téli hónapokban sem akartak lemondani a sportolás élményéről. Az első deszkákat, amelyek a hóban csúszásra szolgáltak, „snurfer”-nek nevezték. Már az elnevezés is utal rá, hogy az új sportot – a gördeszkához hasonlóan – milyen szoros szálak fűzték elődjéhez. A „snurfer”-t elsősorban játékként hirdették, és – érdekes módon – eleinte felkeltette a középosztály érdeklődését.

Ez a rövid keletű érdeklődés akkor csappant meg, amikor mind nyilvánvalóbb lett a szörfözés, a gördeszkázás és a hóban csúszás közötti szoros kapcsolat és a résztvevők társadalmi hovatartozása. Az új sportok mágnesként vonzották a társadalom perifériájára szorult elemeket, és ez rányomta bélyegét a sportok iránti közvélekedésre is. A társadalom rövidesen mindhárom sportot „hiábavalónak, önzőnek és felelőtlennek” bélyegezte, a résztvevőket pedig „csavargónak” és „hangoskodó bajkeverőknek” titulálták (Booth, 1994). Az ellenséges közvélemény máig ható sztereotípiák kialakulásához vezetett, a társadalom negatív vélekedését az azóta eltelt időszakban – véleményem szerint – csak a hódeszkázás esetében sikerült jelentősen tompítani.

Az első hódeszkát, amely már ténylegesen szakított a szörfözés technikájával és valóban új sportot jelentett, 1977-ben dobták piacra. Megszületett a snowboard. Talán nem meglepő, hogy az új sportág már megjelenése pillanatában összetűzésbe került a domináns sielő kultúrával. A snowboard fejlődése előtt álló út a negatív megítélés miatt egyáltalán nem tűnt ígéretesnek. A fejlesztők, Jake Burton és társai évekig tartó küzdelmet folytattak azért, hogy az első síközpontok végre beengedjék és megtűrjék a hódeszkásokat. Amikor a '80-as évek elején kísérleti jelleggel néhány központban ezt tették, olyan heves összetűzések alakultak ki a sielők és a hódeszkások között, hogy a hódeszkát rövidesen újra kitiltották a legtöbb pályáról az Egyesült Államokban. A tilalom körülbelül egy évtizedig tartott, bár volt néhány sítérép, ahol újra és újra kísérletet tettek a hódeszkázás bevezetésére.

A fordulópont a '80-as évek legvégén következett be úgy Amerikában, mint Európában. A '90-es évek hajnalán valami döntően megváltozott. A középosztály megtalálta a hódeszkát. A sportág dinamikus fejlődésnek indult, az egekbe szöktek az eladások. A '90-es évekre a hódeszkázás „a legdinamikusabban növekvő téli sporttá” fejlődött (Economist, 1993). Míg 1988-ban az amerikai síközpontok vendégeinek 8%-át, 1992-ben már 24%-át tették ki a hódeszkások, majd arányuk a 2000-es évek elejére elérte az 50%-ot (Anderson, 1999, Humphreys, 2003). A sielők és a hódeszkások aránya egy röpké évtized leforgása alatt nagyjából kiegyenlítettődött a világ legtöbb sítérépén (Anderson, 1999)

Nem mellékes körülmény, hogy a hódeszkázás dinamikus fejlődése egybeesett a „grunge” stílusirányzat megjelenésével. A punk mozgalom és a gördeszkások különleges kapcsolata után úgy tűnik, a 20. század utolsó harmadában még egyszer előfordult, hogy egy újonnan megjelent stílusirányzat közvetlenül inspirálta egy új sportág fejlődését. A grunge 1987-ben a világ tőzsdéinek mélyrepülése után a yuppie siker és életfilozófia „antitéziseként” jelent meg és kezdett elterjedni a fiatalok körében. A stílus a

zene mellett az öltözködésre is hatott: a mozgalom képviselői a fogyasztás kigúnyolásaként olcsó, használt ruhákat kezdtek hordani. A szándékosan nem megfelelő méretű, rossz szabású ruhák viselete szimbolikusan és praktikusán is kifejezték a fogyasztói társadalommal szembeni ellenérzéseket.

A grunge stílust szoros szálak fűzték a korábbi punk mozgalomhoz. Bár ellenkultúráként jelentkezett, a punknál sokkal puhább és elfogadhatóbb mozgalomnak tűnt a társadalom szemében. A grunge kifejezés az új zenei ízlést megtestesítő, erősen eltorzult gitárhangra utal. A szokatlan hangzás ellenére a *Green Day* vagy a *The Offspring* zenekarok által játszott zene a punkkal összehasonlítva elfogadhatóbbnak tűnt a többségi társadalom számára. Míg a punk felforgató, deviáns szubkultúra képében jelent meg, amelynek célja a megbotránkoztatás, addig a grunge képviselőit inkább a „mélabús elfordulás” jellemezte a társadalom percepciójában. Az irányzat a posztmodern nihilizmust a cinizmussal ötvözte. Az új életstílust a média rövidesen összekapcsolta a '90-es évek fiatal generációjával. A „Generation X” a média által is megerősített kép alapján a politikai intézményrendszerekben csalódott, nihilista, elégedetlen és cinikus fiatalokból állt, akik úgy vélték, hogy a bizonytalan gazdasági helyzet és a küszöbön álló környezeti katasztrófa megfosztja őket az ígéretes jövőtől. Ha a jövő nem létezik, akkor a jelen nyújtotta élményekkel kell foglalkozni. A generáció tagjait ezzel együtt egyfajta liberális optimizmus is jellemezte. A különböző fajok és kultúrák közötti nyitottságot és toleranciát hirdették. Ugyanakkor álszentnek bélyegezték a demokratikus kapitalizmus eszmerendszerét és lekicsinylően tekintettek a fogyasztáson alapuló gazdaságra, illetve a modern társadalom közvetítette kispolgári értékekre és életmódra.

A stabil bázist adó értékek hiánya és a mozgalom által vallott borús jövőkép természetesen oda vezetett, hogy a grunge képviselői – a punkokhoz hasonlóan – a jelenben átélhető élmények felé fordultak. Azt vallották, hogy az

itt és most pillanatban átélt élmények az egyetlenek, amelyek tiszták, valódiak és függetlenek a végtelenen manipulált és látszatideákkal elkábitott fogyasztói társadalom immáron hiteltelennek tekintett értékvilágától. A „grunge nemzedék” a hagyományos materialista értékek (gazdagság, biztonságra törekvés, stb.) helyett egyre inkább a posztmaterialista értékek (önkifejezés, kreativitás, érdekes élet, élményorientáció) felé fordult.

A „Generation X” az új zenei ízlés és öltözködési szokások kifejezésén túl, nagy lendülettel vetette bele magát az alternatív sportok világába. A '90-es évek tizenéves korosztálya számára a hódesházás lett az önkifejezés egyik legfontosabb eszköze, és ez a sport rövidesen az új generáció egyik szimbólumává fejlődött. Ahogy a punk mozgalom összefonódott a gördeszkázással, olyan szoros kapcsolat alakult ki a grunge stílus, a '90-es évek nemzedéke és a hódesházás között.

A hódesházás, mint a síelés ellenkultúrája

Ahogy korábban utaltam rá, a hódesházások a kezdetektől fogva, vagyis a '80-as évek elejétől folyamatosan összetűzésbe kerültek a síelőkkel. Ez az ellentét természetesen két olyan sport esetében, amelyet azonos terepen, a sípályán gyakorolnak, és amely teljesen eltérő filozófiát hirdet. Az összetűzések hatására az Egyesült Államokban újra és újra kitiltották a deszkásokat a sítérekéről. Ez a hullámmódozó hozzáállás még a '90-es években is jellemző volt az amerikai síközpontokban. A sportág fejlődése közben hasonló utat járt be Európában. Amikor a hódesházások a '80-as években Franciaországban, az Alpokban is megjelentek, Midol és Broyer (1995) így jellemezték az új sport képviselőit:

„Avantgard csoportok, akik a francia társadalmi rend öntudatlan védekező reflexeit támadják. A korábbi szabályokat áthágják, és új értékeket helyeznek a középpontba.”

Wulf (1996) az alábbi képben rajzolja meg a síelők és a hódeszkások ellentmondásos világát: „A síelő és a hódeszkás együtt mennek fel a hegyre, fagyos csendben”. Ez a találó kép kifejezi azt, ami mindkét sportban közös: a helyszín, vagyis a sípálya és a hóval borított hegyoldal. Joggal vetődhet fel azonban a kérdés, hogy mi a magyarázata a fagyos csendnek? Mi lehet az, ami ellentéteket szült és szül ma is a két sport képviselői között?

Első ránézésre a síelés és a hódeszkázás között vajmi kevés különbség látszik. Mindkét sport képviselői plexitüveg eljárással készült eszközökhöz rögzítik a lábukat, síliftekkel közelítik meg a hegycsúcsot, majd lecsúsznak a havas lejtőkön, miközben fordulókkal szabályozzák a sebességüket (Heino, 2000). A két sport mozgásdinamikájában rejlő apró különbségek aligha adhatnak választ kérdésünkre.

Az ellentmondás a résztvevők kulturális háttere és a sport által közvetített értékek különbségében rejlik. Ahogy Bourdieu (1991) utal rá: „egy új sport megjelenése átalakítja a sportok által kijelölt mezőt és a különböző sportok gyakorlásához fűződő jelentések újradefiniálásához vezet”. A hódeszkázás is újradefiniálta a téli sportokról alkotott képet. Az ellentmondás pedig – főként kezdetben – a résztvevők eltérő életkori, viselkedésszerű, nyelvhasználati és jövedelmi sajátosságaihoz kapcsolódott.

A két sport közötti első markáns különbség eredetük körülményeiből adódik. A síelés évezredek múlta tekint vissza és közvetlenül a hóban történő közlekedés és szállítás igénye hozta létre. A fagyos északon főként a téli hónapokban sokszor semmilyen más lehetőség sem állt rendelkezésre a közlekedéshez. A hódeszkázás születését azonban semmilyen gyakorlati szempont nem indokolta. Míg az összes havas sport eredendően a közlekedés és szállítás igényéhez kötődött, a hódeszkázás már megszületése pillanatában is kizárólag az élményszerzés forrásaként szolgált (Heino, 2000). Kifejlődését sem gyakorlati, sem a versenyzéshez kapcsolódó szükségletek nem indokolták.

Amikor a hódeszkázás a '80-as évek végén elkezdett gyors ütemben terjedni, a síelés már egy jól bejáratott és megfelelően szabályozott sportnak számított a nyugati országokban. Már a '60-as évek elejétől jólismert és népszerű sportággá fejlődött a középosztály szemében. Társadalmi bázisát elsősorban a közép- és felsőosztálybeliek, Amerikában csaknem kizárólag a fehérek alkották. A síelés átesett a sportok fejlődésének összes, tipikus stádiumán. A síelés a 20. század eleje, a téli olimpiák megjelenése óta versenysportnak számított, a síeléshez kapcsolódó olimpiai versenyszámok pedig nagy érdeklődésre tartottak számot. A sport átment a kommercializálódás folyamatán: az üzleti világ korán felfigyelt a sportágban rejlő üzleti lehetőségekre. A síelés versenyszámai egyre több érdeklődőt vonzottak, jelentősen megnőtt a sportversenyek marketingértéke és ezen keresztül a tömegizlésre gyakorolt hatása. A versenyzés igénye ugyanakkor egy nagyon fontos hatást gyakorolt a sportágra: a síelést aprólékos szabályok közé kényszerítette. A sí, akár az elsődleges, akár a másodlagos sportfogyasztás tekintetében a precízen szabályozott és fegyelmezett sportolás jelképévé vált. Kezdetben relatíve olcsó sportnak számított, de a tömeges elterjedésével és a benne rejlő reklámpotenciál növekedésével jelentősen megrágult, megnövekedett költségigénye részben a dráguló sporteszközökhöz, részben pedig a sporttevékenységhez fűződő egyéb járulékos szolgáltatások megjelenéséhez kapcsolódott. A síeléshez szabadidőre, gazdasági és kulturális tőkére volt szükség, vagyis arra a három tényezőre, amely pontosan kijelöli, hogy az adott sportág mely társadalmi osztály körében lesz népszerű (Bourdieu, 1991). Ez a drága és burzoá sport társadalmi bázisa a sportolás közben tanúsított viselkedési kultúrát is pontosan meghatározta. Kifejlődött a síelés etikettje, amely a sportolás különböző egyéb szabályaival együtt minden síközpontban ugyanabban a formában jutott érvényre. A síelés intézményszerűt és ezzel egyidejűleg mozdulatlanságba dermedt. Ezt a mozdulatlanságot híven tükrözte a sportolók koreloszlása is. A résztvevők döntően

középkorúak vagy annál idősebbek voltak. A síelés tehát az „úri középosztály” társas szórakozása lett és csatlakozott azoknak a kifejezőeszközöknek a sorához, amely révén a társadalom felsőbb osztályai elhatárolták magukat az alsóbb osztályoktól.

A hódeszkázás a síelő kultúrával szembe- szegülő ellenállás jelképeként született meg. Az első hódeszkások a síelést a „múlt csökevényének” tartották. Azonnal kitűnik, hogy az új sport elsősorban a kamaszkorú fiatalok generációjára volt hatással. A snowboard a húszon-, de még inkább a tizenévesek körében kezdett elterjedni a nyugati országokban. A sísport és a hódeszkás sport résztvevői között – legalábbis kezdetben – nyilvánvaló generációs szakadék tátongott. A „Battle of the piste” (Economist) cikk röviden összefoglalja a fiatalok síelésről alkotott véleményét:

„A síelés divatjamúlt, elitista és unalmas – az a sport, amit a szüleink művelnek.”

Ezt a képet kiegészíthetjük az Edensorék (2007) által megkérdezett hódeszkások véleményével. Edensor és Richards az egyik neves francia síterepen folytattak interjúkat hódeszkásokkal és síelőkkal. Les deux Alpes síterepét a magyarok is előszeretettel látogatják. Az alábbiakban röviden illusztrálom a hódeszkások a síelőkről alkotott legjellemzőbb véleményeit Edensorék interjúi alapján:

„A síelők lúzerek. A síelés a múltté. Nézd meg a ruháikat! Unalmasak. Olyanok, mint akik karót nyeltek!” (Ben, 24 éves, tanár)

„A síelők nem képesek leülni. Milyen nevetséges ez! Egész nap rohangálnak, ég a lábuk a nap végére. Mi lazán elsuhanunk mellettük, néha leülünk, dumálunk, elszívunk egy cigit, piknikezünk. Jól érezzük magunkat.” (Mick, 24 éves, jelenleg munkanélküli)

„A síelők idegesítenek a pályán. Szorosan egymás mögött csúsznak és elállják az utat... A legszívesebben letarolnám őket, de ezt persze nem tehetem.” (Stuart, 23 éves, diák)

„A hódeszkások jól akarják érezni magukat. Valami olyasmit keresnek, ami egy picit izgalmasabb. A síelést az unalmas embereknek találták ki, azoknak, akik szépen lassan le-síelgetnek egy-egy dombról.” (Jonas, 21 éves, multinacionális cégnél alkalmazott)

Ezek a vélemények azt sugallják, hogy a síelés egy konformista, túlzottan óvatos sport, amelyben a résztvevők szinte teljesen egyformák, nem céljuk az egyediség, nem akarják kifejezni önmagukat. A síelő kultúra egyik legfontosabb jellemzője nem az önkifejezés, hanem a kizárás, legalábbis a kívülállók percepciója alapján. A síotatás drága, a ruházat költséges, a sporteszközök megvásárlása és bérlése is drága. Az egy-két hetes sítúrák pedig jellemzően az év ugyanazon szakához kötődnek, ezeket az időpontokat a résztvevők előre kítűzik naptáraikban, a sportolás egyébként is tetemes szabadidőt emészt fel és ez a körülmény megint csak jelentősen korlátozza az érintettek számát. A síelők ráadásul drága szállásokat (sokszor felsőkategóriás szállodai szobákat) foglalnak és a sípályák megközelítésének drága formáit veszik igénybe (autó, repülő, stb.). Ezek a külsőségek sokszor nem önmagukban érdekesek, hanem pusztán a kizárás és megkülönböztetés célját szolgálják.

Az ellenérzések persze kölcsönösek, a síelők hasonlóan negatív képet festenek a hódeszkásokról. Általában a túl „laza” viselkedésüket kifogásolják, illetve úgy érzik, túlzottan „bevalalósak” és egyáltalán nem urai minden helyzetben a deszkának, amivel közvetlenül veszélyeztetik mások testi épségét. A síelők véleményét tükrözik az alábbi példák, amelyek szintén Edensorék interjúiból származnak:

„A síelők sokkal jobban kontrollálják magukat, mint a hódeszkások! A hódeszkások bevágnak mindenki elé, füttyülnek a többiekre és nagyon veszélyesek.” (Mike, 29 éves, tanár)

„Ha a közelükbe kerülünk, simán belénk jönnek, pedig mi mindig kikerüljük őket.” (Alan, 33 éves, értékesítő)

„A hódeszkások azt gondolják, hogy ők jobbak, mint a síelők, ezért azt tehetnek, amit csak akarnak. Bevágnak eléd, lefröcskölnek hóval és sohasem kérnek elnézést. Sosem olyan udvariasak, mint a síelők” (Mary, 35 éves, köztestztviselő)

„A hódeszkások a pályák huligánjai. Azt gondolják, nincsenek szabályok. Csak magukkal törődnek és fütyülnek a többiekre.” (Richard, 41 éves, tanár)

A síelők és a hódeszkások közötti ellentétek nem csupán az egymásról alkotott képben jelennek meg, hanem egyéb területen is kifejezésre jutnak. A síelők és a hódeszkások számára az önmeghatározás és a különbségek kifejezésének egyik legfontosabb színtere az öltözködés és a sporteszközök kialakítása, különös tekintettel a formatervezésre. Leszögezhető, hogy a mindig is versenysportnak számító síelés viseletét a rideg célszerűségi szempontok befolyásolták. A síelők általában szűk, testhez simuló öltözéket viselnek, amely az aerodinamikai szabályok alapján a gyorsabb haladást szolgálják. A szűkre szabott ruha kihangsúlyozza a síelő alakját. A ruhák általában fényesek, élénk, hivalkodó színűek. A síelés hagyományos tartozéka az egyrészes síruha, amely a síelők megvetésének és kigúnyolásának legfőbb célpontjává vált. A párok ráadásul azonos színeket viselnek, amely szintén gúny tárgya a hódeszkások körében.

Az első hódeszkások, akik nyáron otthon, a városban gördeszkáztak, kezdetben ugyanazokat a ruhadarabokat viselték, amelyeket gördeszkázás közben. A hidegebb környezet miatt sokszor dupla réteget húztak. A hódeszkások ugyanazt a hip-hop/gangsta/utcai punk stílust vették fel, amelyet a városi környezetben a gördeszkás társaik képviseltek. Ruházatuk legfőbb kelléke a bő, túlméretezett ruhadarabok voltak, amelyeket a síeléssel szembeni ellenállás kifejezéseként nem élénk, hanem drapp színekben viseltek. A hódeszkás viselet tipikus színe a barna és az olivazöld lett. A síelésben meghonosodott vízhatlan drága ruhadarabokat olcsó flanelingek váltották fel. Nem alakult ki olyan

egységes hódeszkás öltözet, mint a síruha a síelés esetében, a hódeszkások ruhatárukat sokszor teljesen esetleges ruhadarabokkal töltötték fel. A vékony flanelingeket és bársony- vagy vászonnadrágokat a célszerűség egyáltalán nem indokolta. Ezek a ruhadarabok kevésbé alkalmasak a hideggel szembeni védekezésre. Az alulöltözöttség ugyanakkor a felfokozott „maszkulinitás” kihangsúlyozására is szolgált, amely kezdetől fogva összefonódott a hódeszkás kultúrával. Míg a síelő nők könnyűszerrel találnak olyan ruhadarabot, amely nőiségük kifejezésére és alakjuk kihangsúlyozására is alkalmas, addig a hódeszkások esetében ez már nem így van. Kezdetben nem is volt különbség a férfi és a női hódeszkázók viselete között. Ez részben összefüggött azzal a ténnyel, hogy a hódeszkás felszerelést eleve szinte kizárólag férfiaknak szánták. Amikor a sportágban egyre nagyobb arányban jelentek meg a nők (arányukat ma az Egyesült Államokban 30 % körülire teszik), piacra dobták a női snowboard-ruhákat, amelyek azonban alig különböztek a férfi változattól. Anderson megemlíti, hogy férfi és női deszkások között általában csak a hajviselet árulja el a különbséget. A hangsúly a fakó színű, néhány számmal nagyobb, lazán viselt ruhadarabokon van. A hódeszkások öltözéke nem feszül, hanem csupán takarja a testet, de ezt olyan formán teszi, hogy semmit sem árul el a test kontúrjaiból. A bő, laza viselet viszont nagy szabadságot nyújt a mozgásban: lehetővé teszi a gördeszkázásból ismert bonyolult trükkök gyakorlását. A laza, bonyolult mozdulatokat is lehetővé tevő ruházat ebben az értelemben a jó snowboard-tudás, a lazaság, merészség és a vagányság szimbóluma lett.

A síelők és a hódeszkások nem csupán az öltözködésük tekintetében különböztek egymástól. Az első deszkások tudatosan törekedtek rá, hogy meghökkentő vagy megbotránkoztató image-t konstruáljanak maguknak. A tipikus snowboardos, akinek képe ma is ebben a formában él az emberek emlékezetében, nem visel sapkát, haja kuszán lobog a szélben és a legkülönbözőbb színekben pompázik. Gyakori a különböző

piercingek viselete, amely a test szintjén fejezi ki az ellenállást és közvetlenül a punk kultúra meghatározó befolyására utal. Hebdige (1979) kiemeli, hogy a punk önkifejezés egyik látványos módja a nem odaillő ruhadarabok vagy egyéb anyagok viselése volt. Ugyanez a tendencia a hódeszkások esetében is megfigyelhető. Az a tény, hogy a hideg környezet ellenére jellemzően alulöltöznek, eltekintenek a meleg pulóverek vagy a vízhatlan anyagú kabátok viselésétől, ugyanezt az ellenállást hivatott kifejezni. A síelők rendezett külsejéhez képest a hódeszkások sokszor még ma is a barbár, lógógatyás hippik benyomását keltik. A tipikus hódeszkást a „fütyülök-a-kinézetemre” attitűd és ennek az attitűdnek a fokozott kihangsúlyozása jellemzi. Hozzá kell azonban fűzni ehhez, hogy a lázadó hódeszkás image sokat tompult az utóbbi egy évtized alatt. Ez nagyrészt annak, a jellemzően 30 év feletti rétegnek köszönhető, akik a '90-es évek közepétől végétől kezdve egyre többen és egyre aktívabban vették ki részüket a hódeszkázásból. Ők voltak azok, akik a hódeszkázás gyakorlatának – szépen lassan – a síeléshez hasonló „polgári” jelleget kölcsönöztek.

A két sportág között rejlő különbség a sporteszközök designjában is jelentős. Míg a sí kezdettől fogva – drágasága ellenére is – tucatterméeknek számított, addig a hódeszkások igyekeztek egyedi deszkákat beszerezni. A sílécék a professzionalizmust, a versenyszellemet és az egységes image-et szimbolizálják, a síruhákhoz hasonlóan általában élénk színűek és alig térnek el egymástól. Ezzel szemben a hódeszkák egyediek és személyre szabott sporteszközök. Az első deszkákat a résztvevők saját maguk készítették. Sem formájukban, sem designjukban nem voltak egységesek. A deszkákat ma a tömeggyártás ellenére is igyekeznek egyedi formában gyártani. A hódeszkások gyakran helyeznek el különböző egyedi ábrákat vagy matricákat a deszkáikon, amelyek kedvenc snowboard-, gördeszka-, vagy sportruházati márkájukról tudósítanak, művészi képeket (például hulló hópelyheket) ábrázolnak, vagy – akár obszcén – feliratokat tartalmaznak. A hódeszka egy nagy kifejezőerővel bíró, személyes sporteszköz,

amely élesen szemben áll a sílécék uniformizált és sterilizált világával (Heino, 2000).

A különbségek utolsó, de hasonló jelentőséggel bíró aspektusa a síelés és a hódeszkázás mozgásdinamikájának eltéréséhez kapcsolódik. Bár az avatatlan szemlélő nem feltételezné: a két mozgás típusa között jelentős eltérés van. A különbségeket már a pályán kívül is meg lehet figyelni. Míg a síelők botot hordanak, amely révén folyamatosan a válluk magasságában tartják a kézfejüket lesiklás közben, addig a hódeszkások hanyag testtartásban csúsznak, miközben karjukat vagy lógtatják, vagy az egyensúlyozáshoz használják. Míg a síelők a léceket általában a vállukon viszik, addig a deszkások a hónuk alá csapják deszkájukat és így közlekednek a pályán kívül vagy a pályán a felvonókhoz. A síelők testtartása merevséget sugall, míg a hódeszkások megjelenése hanyag eleganciáról árulkodik. A hódeszkások testtartása emlékeztet a szörfösökre, akik lazán, a hónuk alá csapott deszkával igyekeztek a hullámokba a partmenti homokban. Az eltérés lesiklás közben még nyilvánvalóbb. Míg a síelésre (főként a modern carving technikájú síelésre) a rövid, gyakori fordulók jellemzőek, addig a hódeszkások általában széles íveket húznak, sokszor a pálya egyik szélétől a másikig, miközben mélyen bedőlnek a fordulóba. A hódeszkázás teljes mértékben átvette a szörfözéstől a hullámmozgást, amely a korlátlan szabadság egyik szimbóluma. Főként a hagyományos síelésről elmondható, hogy görcsös mozgásdinamikát tartalmaz, amelyben a hangsúly a helyesen és szépen kivitelezett, párhuzamos léccel végrehajtott fordulókban van. A hódeszkázás nem az esztétikáról, nem a helyes mozgásról, hanem a pillanat megéléséről és a mozgás által közvetített élményvilágról szól, és ebben az értelemben iskolapéldája az életmód-sportok által közvetített értékeknek. A két mozgásforma eltéréseiből és a közvetített filozófia különbözőségéből következik, hogy a két sportág képviselői jelentősen akadályozhatják egymást mozgásukban, különösen akkor, ha sokan tartózkodnak egyidejűleg a pályán. A hódeszkások a kevesebb forduló miatt általá-

ban nagyobb tempót diktálnak, de mozgásukat megtörheti és több forduló megtételére kényszerítheti a síelők jelenléte. Hasonló módon a síelőket is jelentősen megzavarhatják és megijeszthetik a körülöttük nagyobb sebességgel cikázó hódeszkások.

A hódeszkázás kommercializálódása, a sport legutóbbi fejlődési szakaszának ellentmondásai

A kommercializálódás folyamata akkor kezdődik meg, amikor az üzleti élet felfigyel az adott sportban, zenei szubkultúrában vagy stílusirányzatban rejlő üzleti lehetőségekre. Az új sport vagy új zenei irányzat által közvetített életérzést „meglovagolják”, a társadalom főszereplőjévé és megvásárolhatóvá teszik, és ezzel egyidejűleg üzleti alapokra helyezik. Ahogy a bevezetőben utaltam rá, a kommercializálódás a sportok fejlődésének utolsó állomása, amely a hagyományos sportágak esetében már bekövetkezett. A kommercializálódás során az adott sportágat a nézők érdeklődésének középpontjába helyezik. A sport elsődleges (résztvevőként történő) és másodlagos (nézői) fogyasztása is megnövekszik. A sportot intézményesítik és szabályok közé szorítják, a nézők számára kompakt csomagba szervezik. Az adott sportágat ebben a stádiumban „megfertőzi” a versenyszellem, mert a győzelem az egyetlen dimenzió, amely a nem résztvevő nézők tömege számára intenzív érzelmeket közvetíthet. A sportolás professzionális területté válik, amelyben a profi sportolókat a reklámérték növelésében érdekelt szponzorok hada támogatja. Az egykor ismeretlen, vagy elszigetelt körülmények között gyakorolt sportokat megismeri a nagyközönség, a sporteszközök és kiegészítő termékek a nem, vagy kevésbé kompetens társadalom érdeklődésébe kerülnek, bárki megvásárolhatja őket és bármilyen szinten gyakorolhatja a tevékenységet. A professzionális sportolók kizárólagos céljává pedig a sport nyújtotta játékélmény helyett a győzelem válik.

A kommercializálódás nem minden esetben lehetséges. A stílusirányzatok példájánál maradva elmondhatjuk, hogy nem következett be ez a folyamat a punk vagy a rave irányzatok esetében. E mozgalmak lázadó és megbotrántozó jellege oly erősnek bizonyult, amely lehetetlenné tette, hogy ezeket az irányzatokat – akár szelídebb formában is –, de elfogadhatóvá tegyék a nagyközönség számára. A kommercializálódás viszont többé-kevésbé végbement a grunge, a rap vagy a hip-hop szubkultúrák esetében. Ez többnyire együtt járt az irányzat által közvetített értékek és üzenetek szelídebb mederbe terelésével.

Az „elüzletiesedés” szempontjából a sportok fejlődése hasonlóan ellentmondásos képet mutat. Az új alternatív sportok folyamatosan ki vannak téve a kommercializálódás keltette kihívásnak. Ez a veszély a kockázatosabb sportágak esetében (pl. bázisugrás, ejtőernyőzés, sziklamászás) nyilvánvalóan csekély, de az új sportok kevésbé veszélyes körében vagy ott, ahol a veszélyek a szabályozás révén csökkenthetőek (pl. vadvízi evezés, hódeszkázás stb.) jelentősnek mondható.

A kommercializálódás folyamata az utóbbi években a hódeszkázás esetében is egyértelműen bekövetkezett. Míg kezdetben a hódeszkások a többségi társadalom teljes ellenállásába ütköztek (elég itt a sípályákról történő kitiltásokra utalnunk), addig a '80-as évek végétől ez a folyamat lassanként megváltozott. Ez nagyjából egybeesett a síipar telítődésével. A síiparág teljesítménye az eladások száma tekintetében a '80-as évek végén jelentősen visszaesett. Úgy tűnt, a piac telítődött, a gyártók pedig egy új, dinamikus növekvő sportágra áhítoztak. Bár a síelés az új, carving kialakítású lécek révén a '90-es évek közepétől jelentősen megújult és az eladások ismét növekedni kezdtek, a '90-es évek elején úgy tűnt, hogy a téli tömegsportokban érdekelt gyártókat csak a hódeszkázás népszerűsítése húzhatja ki szorult helyzetükből.

A hódeszkázást elfogadták és elhárultak a sportág népszerűsítése elől az akadályok. A kommercializálódás a hódeszkázás esetében

mindazonáltal meglehetősen ellentmondásos formában jelentkezett. Az ellentmondás abban a tényben gyökerezett, hogy az üzleti világ és különös tekintettel a média abban volt érdekelt, hogy lehetőség szerint fenntartsa, sőt tovább táplálja a hódeszkásról korábban kialakított lázadó képet. A lázadó image nemhogy ártott volna, hanem éppen ellenkezőleg, kifejezetten támogatta a hódeszkázás népszerűsítését és ezen keresztül a sportágból kitermelhető profitot.

A hódeszkások a szörfösökhöz és a gördeszkásokhoz hasonlóan úgy tekintenek magukra, mint akik kizárólag a saját kedvtelésükre űzik kedvenc sportjukat. A sport a deszkás és a hegy közötti kapcsolat személyes élményéből táplálkozik. Ez az élmény önmagában érdekes és nem találkozhat a nézők kielégítésének céljával, a jövedelemszerzés vagy egyéb jutalmak hajszolásának vágyával. A pillanat megélése és a sportolásban rejlő örömek keresése természetesen szemben áll a versenyszellem akár legcsekélyebb megnyilvánulásával, a nacionalizmussal, a politika célkitűzéseivel vagy a professzionális sportban olykor tapasztalható óriási keresetekkel. Terje Haakonsen, a '90-es évek végének legjobb freestyle hódeszkása így nyilatkozik a sportról:

„A snowboard a lendületes fordulókról, a szűzhóról szól és arról, hogy önmagad legyél és ne mások ítéljenek meg téged. Semmi köze a nacionalizmushoz, a politikához, meg a nagy pénzkeresetekhez.”

A különböző interjúkban megszólaltatott más professzionális hódeszkások is általában a sport egyéni jellegét emelik ki. Athena, egy másik professzionális sportoló, így nyilatkozik erről:

„A hódeszkázás mindig is egy individuális dolog volt. Megadja azt a szabadságot, hogy kifejezd a saját stílusodat. Én azért vonzódtam ehhez a sporthoz, mert itt nem volt szükségem társakra. Azok a kiegészítő örömek, amiket a barátok vagy az utazás jelent, csak ráadás-ként számítanak nekem.”

Szintén a sport által közvetített élményeket emeli ki Jeremy Jones, egy a naganói olimpia után készített interjúban:

„60 mérföld/óra sebességgel végigszágulni a pályán... olyan fordulókat csinálni, amelyekről a szőr felállna a hátamon, ha az autóban ülnek. Hát ez az, amiért versenyzem.”

Nyilvánvaló ellentmondás feszül a professzionális sportolás és a sportról közvetíteni kívánt image között. A professzionális sportolók nyilatkozatainak közös vonása, hogy miközben a versenyzésből élnek, mégis a személyes élményekre és az élmények inspirálta motivációra helyezik a hangsúlyt. Ez az ellentmondás a nagyközönség számára éppen azért nem lett nyilvánvaló, mert a média maga is erősen érdekelt a látszat fenntartásában: a profi hódeszkások nem a pénzért, hanem saját élményeikért csúsznak.

A '90-es évek elejétől egyre sűrűbben megrendezett snowboard-versenyek különleges hangulata eleinte hozzájárult ahhoz, hogy ne fakuljon ki a független és szabad hódeszkásról alkotott kép. Ezeket a versenyeket többnyire kevés résztvevővel rendezték meg, a sportolók legtöbb esetben jól ismerték egymást, sőt közeli barátságban voltak. A versenysportok rideg valóságától nagyon eltérő képet festett a versenyek előtt és után együtt söröző hódeszkások képe. A snowboard-kupák inkább a fesztiválok hangulatára emlékeztetett, mint a szabályok közé szorított ádáz versengésre. A kupát persze mindenki szeretné megnyerni, de a versengés oldott hangulatban zajlik és nyoma sincs a küzdelmet általában kísérő negatív érzelmeknek vagy atrocitásoknak.

A hódeszkázásról alkotott általános képre jó példa annak a svájci hódeszkásnak az esete, aki miután 1992-ben megnyert egy kupát Új-Zélandon, visszaadta a nyereményeket, mondván, hogy azért jött, hogy pénzt nyerjen és nem azért, hogy pólókat vigyen haza. A versenyzőt erős kritikával illették. A New Zealand Snowboarder magazin egyik szerkesztője így válaszolt a sportolónak:

„Ha valóban így gondolkodsz, én azt javaslom, hogy inkább a profi golfot vagy a teniszt válaszd a deszkázás helyett” (Humphreys, 2003).

A nagyközönségnek a hódeszkások iránt táplált különleges érzelmeinek egy másik bizonyítéka, hogy mennyire vegyesen ítélik meg a sportolók kábítószer-fogyasztását (természetesen itt elsősorban az enyhe drogról van szó). Az enyhe drogok fogyasztása épp úgy, mint a szőrfösök vagy a gördeszkások esetében, kezdettől fogva összefonódott a sportolás élményével. A drogok bizonyos fokig a függetlenség, a felfokozott élménykeresés és a lázadó image szimbólumai. Az első snowboard-versenyekkel párhuzamosan sorra láttak napvilágot azok az esetek, amikor a résztvevőket kábítószer-fogyasztáson kapták, vagy a különböző könnyű drogok fogyasztásának egyértelmű jelei mutatkoztak. Néhány hódeszkás ráadásul egyáltalán nem rejtette véka alá a különböző drogok iránti szenvedélyét. Amikor az amerikai Adam Hostettert a doping tesztje (az angolban „drug test”) eredményeiről kérdezték, így válaszolt a riporternek (Humphreys, 2003):

„A tesztet érdeklí? Kiváló! Neked is azt javaslom, pajtás, hogy teszteld mindegyiket. Mind nagyon jó!”

A kábítószer-fogyasztással kapcsolatos egyik legjelentősebb eset a kanadai Ross Rebagliati nevéhez fűződik. A sors fintora, hogy éppen Rebagliati volt az első hódeszkás, aki az újonnan bevezetett, óriás szlalom versenyben aranyérmet szerezhetett. A verseny után a véreből kimutatták, hogy marihuánát fogyasztott. A marihuánáról köztudomású, hogy nem tartozik a teljesítményfokozó szerek közé, ha bármilyen hatása is volt a sportolóra, az éppenséggel a teljesítmény csökkentése lehetett. Rebagliati érmét először elvették, majd később visszaadták azon az alapon, hogy a szervezők előzetesen nem tiltották meg a marihuána fogyasztását. Az eset azonban nagy port vert fel és tovább erősítette a sport ellentmondásos meg-

ítélését. A sportszakértők egy része annak a véleményének adott hangot, hogy a hódeszkások drogokhoz való hozzáállása miatt felül kellene vizsgálni a sport nagy, nemzetközi versenyekbe történt bevezetését.

A sportág a kommercializálódás révén ellentmondásos helyzetbe került. Míg egyfelől elindult az a folyamat, amelyben a sportot uniformizálják és bevonják a versenysportok világába, addig többé-kevésbé érintetlenül megmaradt a kép a pulóveres, lobogó hajú hódeszkásról, aki szemben áll a kispolgári létbe süllyedt társadalommal, és aki a szabadság és a függetlenség szimbóluma.

Útban az intézményesülés felé

A hódeszkások szabad világára mért legnagyobb csapást kétségkívül a sportág olimpiai bevezetése jelentette. A Nemzetközi Síszövetség (FIS) a '90-es évek elején úgy döntött, hogy a freestyle hódeszkás számot (a félcsövet) és az óriás szlalomot bevezeti az 1998-as téli olimpiára, amelyet a japán Naganóban rendeztek meg.

Ez az esemény nem volt mentes a botrányoktól. A leghevesebb ellenérzést az a tény váltotta ki, hogy az Olimpiai Bizottság a Nemzetközi Hódeszkás Szövetség (ISF) helyett a Síszövetséget jelölte ki a versenyszám felügyeletével és lebonyolításával. Az ISF azzal vádolta meg a FIS-t, hogy erős nyomást gyakorol a hódeszkázás kiaknázására a rövid távú profit reményében. Az ISF véleménye szerint a FIS-nek semmilyen hosszú távú érdeke nem fűződik a hódeszkázás sikeréhez és csak onnantól kezdve mutatott érdeklődést a sportág iránt, amint nyilvánvalóvá vált annak kereskedelmi értéke.

A sportág olimpiai bevezetését egyes érzelmeikkel fogadták a sportolók és a nagyközönség is. A félelmek általában ahhoz a tényhez kapcsolódtak, hogy az olimpia hatására a sportot szabályok közé szorítják és a hódeszkázás elveszítheti eredeti szellemiségét. Ezt a véleményt tükrözi Paul Trapski, új-zélandi hódeszkás alábbi nyilatkozata:

„Azzal, hogy a félcsövet bevezették az olimpiára, egy szigorú szabályokkal teletűzdelt, jól szervezett eseménnyé vált... Remélhetőleg nem fog ugyanarra a sorsra jutni, mint a freestyle síelés, amikor megmondják neked, hogy milyen trükköt lehet és milyen trükköt nem lehet megcsinálnod.”

A leghesesebb ellenállás a már idézett Terje Haakonsen részéről érkezett. Haakonsen, akit a '90-es évek végén a félcső világszerte elismert bajnokaként tartottak számon, egyszerűen megtagadta az olimpiai részvételt, a FIS módszereit pedig a maffia módszereihez hasonlította. Haakonsen arra hivatkozott, hogy belőle nem csinálnak „uniformist viselő, zászlóval ékesített, két lábon járó céglogót”.

Haakonsen elítélő véleményét sokan osztották. A sportág kommercializálódása megerősítette azt a félelmet, hogy nagy kárt okozhatnak azzal, ha egy új sportágat fejlődése túl korai stádiumában vezetnek be az olimpiára. Az ellenállás elsősorban a szabályok közé szorítás, a sportolók megregulázása és az intézményesítés elleni tiltakozásban öltött testet.

A hódeszkások képe közben szépen lassan nem csupán a professzionális sportolók világában, hanem a pályákon is kezdett megváltozni. Kezdett megfakulni a színes hajú, tarajos, piercinges „utcai harcos” képe. Az 1990-es évek közepétől már elözozlötték a pályákat a jól szituált, multinacionális cégeknél alkalmazott, harmincas éveikben járó hódeszkások, akik új viselkedésmintát követtek. Öltözékük konszolidáltabbá vált. Többnyire megmaradtak a bő, drapp színű ruhadarabok, ezek ára azonban a megnövekedett kereslet miatt jelentősen megnőtt. Előállt az a paradox helyzet, amelyben a hódeszkások „kezdték éppen annyit költeni a grunge/hip-hop/gangsta kinézetükre, mint amennyit a síelők költöttek csillogó felszerelésükre” (Heino, 2000). Mind világosabb lett a közvetített image és a résztvevők társadalmi háttere között feszülő ellentmondás. A síelőket és a hódeszkásokat hosszú idő óta nem a tár-

sadalmi hovatartozásuk, hanem sokszor pusztán az életkoruk választotta el egymástól. A tizenéveseket felváltó idősebb korosztály részvétele ezt az utolsó különbséget is feloldani látszik. A hódeszkázás a nyugati országokban igazi mainstream sporttá változott. Tükrözi ezt a hódeszkások arányának gyors növekedése a sípályákon, amelyről már beszámoltam. A hódeszkások aránya a 2000-es évek elejére megközelítette a síelők arányát a világ legtöbb síterepén.

A hódeszkázás vonzereje egyelőre mit sem változott. Sőt, bizonyos értelemben tovább nőtt, hiszen új társadalmi osztályok kerültek a befolyása alá. A társadalom szemében továbbra is fennmaradt az uralkodó image, amely a hódeszkázást a szörfözéshez és a gördeszkázáshoz hasonlóan a szabadság és a függetlenség szimbólumainak tekinti. Sokat finomodott viszont ez a kép a másik két sport képéhez képest. A hódeszkázás a deszkások és a síelők között továbbra is meglévő ellentétek dacára társadalmilag elfogadott szórakozássá vált, a résztvevők pedig lassan kicserélődtek. Az új hódeszkások számára továbbra is a sport fejlődése elején kialakult image jelenti a legfőbb hívó szót. Az új résztvevők továbbra is annak az életérzésnek szeretnének a részesei lenni, amelyet ez a sport ma is közvetít a fiatalok körében. A régi image azonban már nem a valóságban gyökerezik. A sport fejlődése ma azt mutatja, hogy a hódeszkázás – legalábbis a sípályákon űzött, „szelídebb” változatában – a síeléshez hasonlóan a középosztály sportjává válik, amely előbb-utóbb kihatással lesz a résztvevők érzésvilágára és társadalom vélekedésének alakulására is. Az új körülmények között kétségesnek látszik a lázadó image értelme és fenntarthatósága. Anderson (1999) így jellemzi a 20. század utolsó évtizedének új „elpolgáriasodott” snowboard-generációját: „minél több pénzt költenek és minél több erőfeszítést tesznek az utcai punk image fenntartására, annál nyilvánvalóbb, hogy valójában nincsen már semmi közük az utcai punkokhoz”.

Irodalom

- Anderson, K. L. (1999): Snowboarding: The Construction of Gender in an Emerging Sport. *Journal of Sport and Social Issues*, 23 (1):55–79.
- Battle of the piste (1993. április 24.), *Economist*, 96. o.
- Booth, D. (1994): Surfin' 60s: A Case Study in the History of Pleasure and Discipline. *Australian Historical Studies*, 103:262–279.
- Bourdieu, P. (1991): Sport and Social Class. In: Mukerji, C.–Schudson M.: *Rethinking popular culture*. 357–377., University of California Press
- Endensor, T.–Richards S. (2007): Snowboarders vs Skiers: Contested Choreographies of the Slopes. *Leisure Studies*, 26 (1):97–114.
- Hebdige D. (1979): *Subculture: The Meaning of Style*. New York, Routledge.
- Heino, R. (2000): New Sports: What is So Punk about Snowboarding? *Journal of Sport and Social Issues*, 24 (2):176–191.
- Héjjas B. (2006): Korunk civilizációja: a posztmodern embertípus megalkotása. *Társadalomkutatás*, 23 (2):261–283.
- Humphreys, D. (1997): 'Shredheads go mainstream?' Snowboarding and alternative youth. *International Review for Sociology of Sport*, 32 (2):147–160.
- Humphreys, D. (2003): Selling out Snowboarding. In: Rinehart, R. E.–Sydnor, Synthia: *To the extreme, alternative sports, inside and out*. 407–424., New York: Suny Press.
- Jackson, S. A.–Csíkszentmihályi M. (2001): *Sport és flow, az optimális élmény*. Budapest: Vince K.
- Midol, N.–Broyer, G. (1995): Towards an anthropological analysis of new sport cultures: The case of whiz sports in France. *Sociology of Sport Journal*, 12:204–212.
- Rinehart, R. E.–Sydnor, S. (2003): *To the extreme, alternative sports, inside and out*. New York: Suny Press.
- Wheaton, B. (2004): *Understanding lifestyle sports, consumption, identity and difference*. London: Routledge.
- Wulf, S (1996): Triumph of hated snowboarders. *Time*, 147 (69)

